

СОВЕТЛАР ДАВРИ МИГРАЦИОН ЖАРАЁНЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7833902>

Мухаммадов З

Гулистон давлат университети магистранти

Аҳоли - мамлакатнинг энг катта бойлиги бўлиб, у ишлаб чиқариш жараёнларида муҳим ва ҳал қилувчи рол ўйнайди. Миграция (1.18 бет) (лотинча, migration - кўчиш, кўчиб ўтиш), яъни мамлакатлар, минтақалар ёки мамлакат бўйлаб, аҳолининг бир жойдан иккинчи жойга кўчиб ўтиш жараёни ҳисобланади. Миграция мамлакат минтақалари, шаҳар ва қишлоқ ўртасида меҳнат ресурсларини қайта тақсимлаш ҳамда аҳоли сони, таркиби, жойлашуви ўзгаришининг омили бўлиб, тадқиқ этилаётган йилларда миграция жараёнлари ўзига хос тарзда бўлиб ўтган. Собиқ совет давлатининг Сталин қатағонлари натижасида қарийиб йигирмадан ортиқ миллат вакиллари Марказий Осиёга, жумладан, Ўзбекистонга кўчирилиши, янги завод ва фабрикаларнинг қурилиши ва уларни малакали ишчи кадрлар билан таъминлаш мақсадида мамлакатнинг марказий районларидан кишиларни кўчириб келтириш аҳолининг миллий таркиби ҳамда демографик ҳолатига ўз таъсирини ўтказган. 1940 - 1950 йилларда собиқ СССР нинг турли ҳудудларидан бир қатор халқларни Ўрта Осиё ва Қозоғистонга кўчириш сиёсати ўтказилиб, бу асосан бутун халқларни бир-биридан ажратиш ва жазолаш мақсадида амалга оширилганди. Совет ҳукуматиининг бу ҳатти-ҳаракатлари фашистлар оккупацияси даврида айрим кишилар ва гуруҳларнинг хоинлиги учун берилган жазо, мамлакат хавфсизлигини кўриқлаш деб таърифланган эди. 1937 йил 21 августда 1428-326-сонли «Узоқ Шарқ чегара районларидан корейс халқини кўчириш» тўғрисидаги қарорига мувофиқ, Узоқ Шарқ, Бурятия, Монголия АССР, Хабаровск, Приморье ўлкасидан ҳамда Чита вилоятларидан корейс халқларини Қозоғистон ва Ўрта Осиё республикаларига оммавий тарзда зудлик билан кўчириш белгиланган эди. Ушбу кўрсатмага мувофиқ, 1937 йил кузида 11 минг корейс оилалари (55 минг киши) Ўзбекистонга кўчириб келтирилди. 1938 йил ноябрида Ўзбекистонда яшаётган корейс оилалари сони 16,3 минг нафар (74,5 минг киши)га етди(2.35бет). Кучириб келтирилган корейслар даставвал барча ҳуқуқ ва имтиёзлардан маҳрум этилган эди. 1953 йил Сталин вафотидан кейингина улар барча фуқаролар каби тенг ҳуқуқли имтиёзлари тикланиб, эркин яшаш имкониятига эга бўлишган. Ҳозирги вақтда уларнинг кўп қисми Сахалин, Жанубий Сахалин шаҳарларида истиқомат қилишмоқда. 1989 йилдаги аҳоли рўйхати маълумотларига кўра, қарийб 100 мингга яқин корейслар Қозоғистон республикасида ва 183,1 мингга яқини Ўзбекистонда истиқомат қилишган(3.36бет).1943-1944 йилларда қалмиқлар,қрим татарлари, чеченлар, ингушлар, немислар, қорачойлар, понтия

греклари, месхети турклари, болгарлар ўзларининг тарихий ватанлари, доимий ёки вақтинчалик яшаш жойларидан мамлакатнинг шарқий туманларига кўчириб юборилди(4.18бет). Умуман, 1936-1952 йиллар мобайнида 20 дан ортиқ миллат вакилларидан иборат қарийб 3 млн.га яқин киши хоинликда айбланиб, марказ кўрсатмасига мувофиқ Сибирь ва Ўрта Осиё республикаларига мажбуран кўчириб юборилган эди. Қатағонга учраган халқларнинг саккизтаси ўз она юртларидан бутунлай (5.80 р)кўчирилиб юборилган бўлиб, булар Поволжье немислари, қалмиқлар, чеченлар, ингушлар, қорачойлар, болгарлар, қрим-татарлари ва месхети турклари эди.1944 йилнинг 18 майида СССР мудофаа вазирлиги бўйруғи билан «Ватан хоинлари» сифатида Ўзбекистонга кўчириб келтирилган қрим татарларининг умумий сони 889.400 кишини ташкил этган. «Ишончсиз» ҳисобланмиш бу халқлар кўчириляётган вақтдаёқ конституциявий ҳуқуқларидан маҳрум этилиб, республикада ишчи кучига эҳтиёж кучли бўлган Олмалик, Бекобод, Чирчиқ каби саноат шаҳарларига, яъни янги ўзлаштирилган ерларда барпо этилган колхоз ва совхозларга жойлаштирилган. Етарлича шарт-шароитлар бўлмаганлиги боис, кўчириб келтирилган вақтнинг ўзидаёқ бадарға қилинганлардан 195000 киши вафот этган. (6.58-59бет) 1944 йил 1 октябргача бўлган маълумотга кўра, Ўзбекистонга Қримдан 147170 кишидан иборат 37325 оила кўчирилган, шундан 18881 таси колхоз-совхозларга жойлаштирилди. Бундан ташқари, 175 минг нафар чеченлар, 157 минг нафар ингушлар, 4,5 минг нафар болгар, арман ва греклар келтирилди(7.69бет).1945 йил 1 июлгача бўлган маълумотга кўра, Фарғона вилоятига жойлаштирилган Қримдан ва Грузиядан махсус кўчирилган 6569 оиладан 4322 оила колхоз аъзолигига қабул қилинган ва шахсий томорқа ҳамда ер билан таъминланган. 3847 оиладан 979 оила кишлок хўжалиги кредитини олган(8.70бет).1949 йилда Қора денгиз бўйларида ва Қримда истиқомат қилган грекларни кўчиришнинг иккинчи босқичида 12 минг этник греклар Тошкент, Чирчиқ, Янгийул шаҳарларига жойлаштирилди. Улар учун махсус 14 та шаҳарча барпо этилди(9.).1949 йил 1 январь маълумотларига кўра Ўзбекистонга махсус кўчирилганлар сони 177 090 кишини ташкил этган(10.48бет).Кўчириб келтирилганлар мухтожлик ва оддий шарт-шароитлар йўқлигига қарамай, янги жойларга аста-секин ўрганиб, мослашиб бордилар. 1944 йилнинг июлидан 15 августигача махсус кўчирилганларни озик-овқат билан таъминлаш асосан қониқарли даражада бўлган. Давлат мудофаа Қўмитасининг қарорига мувофиқ, махсус кўчирилган ҳар бир киши йиллик норма ҳисобидан 8 кг ун ва 2 кг ёрма шаклида давлат ссудаси билан таъминланган.Ҳукумат томонидан махсус кўчирилганларга нисбатан баъзи ижтимоий-иқтисодий ҳарактердаги чора-тадбирлар белгиланган бўлсада, лекин аксарият тарзда улар ҳамма жойда таъқиб этилди, лагерларга. «жойлаштирилиб» турли кийноқларга дучор қилинганлиги қайд этилган.Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, халқларни кўчириб юборишнинг барча зарарли оқибатларини ҳисоблаб бўлмайдди. Буни нафақат одамларнинг нобуд бўлиб кетганлиги билан, балки кўчирилган халқлар маданияти, миллий давлат тузилиш

принциплари бузилганлиги, республикалар ва автоном вилоятлар мустақиллиги поймол этилганлиги билан унинг оқибатини ифодалаш ўта мушкул. Уруш йилларида аҳоли таркибида ҳарбий хизматчилар оилалари, эвакуация қилинганлар, уруш туфайли ногирон бўлганлар, етим болалар, асир олинганлар каби ижтимоий гуруҳлар ҳам кўчирилиб (11.177бет) уларнинг таркибида турли миллат вакиллари бор эди. Шубҳасиз, бу каби ҳолатлар миграция жараёнларининг ўзига хос хусусиятларини белгилар эди. Ўша йиллари 682 нафар япон асирлари ҳам Ўзбекистонга келтирилди. Совет давлатининг халқларни кўчириш сиёсати, табиийки, мазкур тузумнинг зўравонлиги орқали амалга оширилди. Оқибатда, маълум бир халқлар турли сабаб ва баҳоналар билан ўз она юртидан бадарға қилинган. Ушбу халқлар ўз она ватанларига қайтиш учун кўплаб тусиқларга дуч келишган.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

- 1) Муллажанов И.Р. Ўзбекистон аҳолиси. - Т.: Ўзбекистон, 1974.
- 2) Ким П.Г. Корейцы Республики Ўзбекистон: история и современность. Т.: Ўзбекистон.
- 3) Ўша манба.
- 4) Ата-Мирзаев О. Гентшке В., Муртазаева Р. Ўзбекистон многонациональный историко-демографический аспект. - Т.: Медицинская литература им. А. А. Ибн Сина, 1998.
- 5) Alikhan Aman-Ulu. Population migration in Uzbekistan UNHCR. - Tashkent, 2000.
- 6) Бобожонова Н. Депортация қилинган халқларга меҳрибонлик – Ўзбекона бағрикенглик (1930-1950 йй.) // Бағрикенглик - жамият барқарорлигининг асоси. Илмий-амалий анжуман материаллари. Т.: Университет. 2003.
- 7) Раҳмонкулова А. Ўзбекистонга зўрлик билан кўчирилган халқларнинг ижтимоий - иқтисодий аҳволига доир (1930-1950 йй.) // Ижтимоий фикр. 2002. №1.
- 8) Раҳмонкулова А. Ўзбекистонга зўрлик билан кўчирилган халқларнинг ижтимоий - иқтисодий аҳволига доир (1930-1950 йй.) // Ижтимоий фикр. 2002. №1.
- 9) <http://www.russred.ru>.
- 10) Юнусова Х. XX асрнинг 80 - йилларида Ўзбекистонда миллий муносабатларнинг баъзи жихатлари. // Ўзбекистон тарихи. 2002 №1.
- 11) Ўзбекистон Республикаси Энциклопедияси. Комуслар Бош таҳририяти. - Т.: 1997.
- 12) BOSIMOVICH, T. V., & ALISHER, A. (2022). FROM THE HISTORY OF THE ANCIENT DEFENSE WALLS. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(5), 61-65.

13) Tuychiboev, B. B. (2021). THE ERA OF INITIAL IRON AGE MATERIAL CULTURE IN THE MID-SYRDARYA. *Bulletin of Gulistan State University*, 2021(2), 79-86.

14) Bosimovich, T. B., & Jonibek, R. (2022). FROM THE HISTORY OF EARLY MEDIEVAL POTTERY CRAFT. *World Bulletin of Social Sciences*, 16, 86-87.

15) Basymovich, T. B. (2022). Some Issues on Studying Material Culture “Ancient Ustrushana”. *Texas Journal of Philology, Culture and History*, 11, 18-22.

16). Bosimovich, T. B. (2022). Central Asia is the Homeland of Trained Horses. *Eurasian Journal of History, Geography and Economics*, 14, 8-10.

17. Bosimovich, T. B., & Jonibek, R. (2022). FROM THE HISTORY OF EARLY MEDIEVAL POTTERY CRAFT. *World Bulletin of Social Sciences*, 16, 86-87.

18. Bosimovich, T. B. (2022). ON METHODS OF DOCUMENTING ROCK PICTURES. *Innovative Technologica: Methodical Research Journal*, 3(11), 51-59.